

ПРАВА ТА ЗАХИСТ БІЖЕНЦІВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

*Лучинець М-Г.О.
Студентка 5-го курсу юридичного факультету
ДВНЗ «УжНУ»*

Актуальність теми. Проблема правового статусу біженців має тривалу історію. Міжнародною спільнотою неодноразово робилися спроби вирішити цю проблему шляхом розробки й прийняття міжнародних універсальних угод та удосконалення національного законодавства. Питання про біженців у глобальному масштабі залишається пріоритетним напрямком у діяльності Організації Об'єднаних Націй. Під її угодою у 1951 р. державами була прийнята Конвенція про статус біженців, яка є основним міжнародно-правовим документом, що регулює правовий статус вказаної категорії осіб та захищає їх основні права й свободи. У 1967 р. був розроблений Протокол, що стосується статусу біженців. Його поява надала Конвенції нової сили, розширивши сферу її дії.

У системі ООН 1950 р. було створено Управління Верховного комісара у справах біженців, головним завданням якого є допомога й захист біженців у світі.

Утім, зазначені міжнародні заходи для врегулювання проблем біженців до кінця не вирішують увесь комплекс питань. Положення щодо біженців, закріплені в Конвенції 1951 р., не завжди виконуються державами. Усе частіше зміни у національному законодавстві різних країн встановлюють більш суворі вимоги щодо надання статусу біженця, ніж

закріплено в Конвенції, права біженців часто порушуються або не виправдано обмежуються державами. Гострота й невирішеність цих питань, збільшення чисельності біженців, поява нових категорій вимушених мігрантів, ставлять головне питання, яке необхідно вирішувати, – реальне забезпечення становища біженців, як це передбачено міжнародним правом. Вирішенню зазначених проблем може сприяти насамперед їх цілісне вивчення, глибоке теоретичне осмислення, а також комплексний і системний аналіз міжнародно-правового статусу біженця.

Таким чином, актуальність проблеми міжнародно-правового статусу біженця обумовлена, зокрема, тим, що збільшення чисельності біженців та пов'язаних з цим явищем проблем політичного, економічного, соціального характеру підтверджує необхідність в переоцінці та переосмисленні правового становища зазначеної категорії осіб і розробці нового підходу до аналізу й вирішення проблеми біженців як на міжнародному, так і на регіональному рівнях.

Мета даної статті полягає в розгляді статусу та прав біженців з позиції сучасного міжнародного права.

Ступінь вивчення теми. Найвідоміші дослідження з міжнародно-правового статусу біженців були здійснені здебільшого представниками західної науки міжнародного права. Цьому питанню присвячені праці Дж. Вернанта, Л. Горденкера, А. Грал-Мегсена, Г. Гудвіна-Гілла, Я. Макдональдса, Г. Меландера, П. Нобеля, Г. Стенберга, Х. Хаковірти, Л. Холборна та ін.

Серед вітчизняних науковців, які досліджували проблему біженців, слід назвати Л. А. Галенську, В. І. Потапова, Д. В. Іванова, А. Ю. Ястребову, М. В. Буроменського, М. О. Баймуратова, О. І. Піскуна, В. І. Новіка, О. А. Малиновську та ін.

Виклад основного матеріалу. Під терміном «біженець» слід розуміти іноземця (у тому числі й особу без громадянства), що внаслідок обґрунтованих побоювань став жертвою переслідувань за ознаками расової, національної приналежності, відношенням до релігії або громадянства, приналежності до певної соціальної групи або політичними переконаннями, змушений покинути територію держави, громадянином якої він є (або на території якої він постійно проживає), і не може або не бажає користуватися захистом цієї держави внаслідок указаних побоювань. До даної категорії осіб не належать так звані «економічні біженці», що покидають свою країну в пошуках кращого економічного становища.

Часто виникають непорозуміння щодо розрізнення біженців та економічних і нелегальних мігрантів, що призводить до невірних висновків та ксенофобської реакції. Біженці покидають свою країну через загрозу переслідувань і не можуть безпечно повернутися додому в існуючій ситуації. Економічний мігрант зазвичай залишає батьківщину добровільно

в пошуках кращого життя. Якщо він або вона забажають повернутися додому, то зможуть скористатися захистом свого уряду.

Не може претендувати на статус біженця особа, яка вчинила злочин проти миру, військовий злочин або злочин проти людяності, тяжкий злочин не політичного характеру. Частіше за все біженці з'являються внаслідок міжнародних або внутрішніх військових конфліктів [2, 17].

Права біженців можна розділити на наступні групи:

- специфічні права біженців, що випливають з інституту міжнародного захисту;

- права, якими біженці користуються нарівні з громадянами країни притулку;

- права, якими біженці користуються нарівні з іншими іноземними громадянами, які законно знаходяться в країні перебування.

До першої групи належать основні права, що забезпечують міжнародний захист біженців. Одним із основоположних прав людини, закріпленим у статті 14 Загальної декларації прав людини (1948 р.), є право на притулок. Але перебування на території чужої держави вимагає набуття формального статусу, що дозволяє або легально залишатися в даній країні, або законним шляхом перебратися в третю країну. Таким чином, особи, що шукають притулку, потребують визначення їх статусу, заснованому на справедливій і об'єктивній процедурі, й отримання документів (у тому числі проїзних), дійсних як у країні перебування, так і в інших країнах [8, 47].

Відповідно до Конвенції 1951 р. всі особи, що шукають притулку, повинні мати доступ до справедливих і ефективних процедур розгляду їх заяв про надання притулку. Компетентні державні органи повинні приймати заяви таких осіб для визначення можливості розгляду їхніх клопотань про отримання статусу біженця, а також надати необхідну допомогу заявнику, включаючи надання перекладача та передачу його справи на розгляд. У разі невизнання заявника біженцем йому повинен бути наданий термін для подачі апеляції з проханням переглянути рішення у той же самий, або в інший адміністративний або судовий орган, відповідно до чинної системи. При цьому біженець повинен отримати дозвіл на перебування в країні на час розгляду його клопотання, включаючи час, необхідний для розгляду його апеляції. Єдиним винятком є випадок, коли за першою заявою встановлено, що вона очевидно являє собою зловживання відповідним правом [3, 285].

Біженці повинні бути забезпечені рівними правами і свободами з громадянами країни притулку або, принаймні, з іншими іноземцями, що проживають на території держави притулку. Відмова від будь-яких форм дискримінації прямо стверджується у статті 3 Конвенції 1951 р.

Одним із найважливіших прав біженців є можливість вільного звернення до суду на території всіх країн-учасниць Конвенції 1951 р. При

цьому вони користуються таким самим правом, що і громадяни цієї країни [7, 32].

Соціальне піклування про біженців є сферою дії національного законодавства, і тому його [стандарти](#) не можуть бути регламентовані міжнародними угодами. Однак у відповідності до принципу відмови від будь-яких форм дискримінації біженці, що законно проживають на території держави, мають право на соціальне піклування в розмірах, передбачених, як правило, для громадян країни проживання. Зокрема, глава IV Конвенції 1951 р. визначає, що біженці мають право:

- На застосування системи пайків нарівні з громадянами країни, де існує система розподілу дефіцитних продуктів;
- На вирішення житлового питання в положенні не менш сприятливому, ніж те, яким зазвичай користуються [іноземці](#) за тих же обставин;
- На початкову освіту нарівні з громадянами країни перебування і положення не менш сприятливе, ніж те, яким зазвичай користуються іноземці щодо інших видів освіти;
- Визнання іноземних атестатів, [дипломів](#) і ступенів; звільнення від плати за право [навчання](#) та зборів, а також щодо надання стипендій;
- На те ж положення, що і громадяни країни проживання щодо винагороди за працю та умов праці (розмір оплати, тривалість робочого дня, вік працюючих за наймом і т. д.), соціального забезпечення з урахуванням національного законодавства (наприклад, при поєднанні солідарної та накопичувальної пенсійної системи, при якому біженці будуть отримувати пенсії меншого розміру) [5, 201].

Важливим принципом у захисті прав біженців є допомога у возз'єднанні сімей біженців [7, 32].

У відношенні майнових прав біженців, як на рухоме, так і на нерухоме майно, включаючи орендні та інші [договори](#), [держави-учасниці](#) Конвенції 1951 р. зобов'язуються надавати біженцям права не менш сприятливі, ніж ті, якими за таких самих обставин зазвичай користуються іноземці.

Біженці, згідно зі статтею 15 Конвенції, нарівні з іншими іноземцями мають право на створення неполітичних, некомерційних об'єднань, а також професійних спілок.

Біженці мають право на самостійне заняття сільським господарством, промисловістю, ремеслами і [торгівлею](#), а також права засновувати торгові та промислові компанії в умовах не менш сприятливих, ніж ті, якими зазвичай користуються іноземці за тих же обставин [3, 286].

На додаток до цих прав держави-учасниці Конвенції про статус біженців зобов'язуються:

-
- Надавати біженцям, що проживають на їхній території, допомогу в тих випадках, коли їм потрібне сприяння іноземної держави, до якої вони не можуть звернутися;
 - Надавати біженцям право вибору місця проживання і вільного пересування в межах країни за умови дотримання всіх правил, що зазвичай застосовуються до [іноземців](#) за тих самих обставин;
 - Не обкладати біженців податками і зборами, вище тих, які за аналогічних умов стягуються і можуть стягуватися зі своїх громадян;
 - Дозволити біженцям вивіз майна, привезеного з собою на їх територію, в іншу країну, в яку їм було надано право в'їзду.

Нарешті, у відповідності зі статтею 34 Конвенції 1951 р. держави-учасниці Конвенції зобов'язуються робити все від них залежне для прискорення діловодства з натуралізації та можливого зменшення пов'язаних з цим зборів і витрат для полегшення натуралізації і асиміляції біженців [3, 289].

Очевидно, що правове становище біженців та осіб, які шукають притулку, передбачає наявність не тільки прав, а й обов'язків перед країною, в якій вони знаходяться, згідно з якими, зокрема, вони повинні дотримуватися законів та розпоряджень цієї країни, а також заходів, які застосовуються для підтримання громадського порядку. Порушення цих норм, зокрема вчинення злочинного діяння, може спричинити за собою не лише [кримінальну відповідальність](#), але і можливість депортації [4, 197].

Висновки до статті. Отже, система міжнародно-правового захисту біженців почала функціонувати тільки після Першої світової війни. Домінуюче в міжнародному праві визначення поняття «біженець», що містить Конвенція 1951 р., визначає вичерпний перелік критеріїв, за наявності яких надається статус біженця. Проте держави можуть розширювати зазначене визначення з метою надання допомоги також іншим особам, які, на їх думку, потребують захисту. Однак таке розширення поняття завжди є правом держави і не може бути обов'язком. Основними принципами, на яких ґрунтується правове становище біженців, є: невидача біженців, їх не висилка, добровільна репатріація, тимчасовий захист, політичний притулок, рівний розподіл тягаря прийому й облаштуваності біженців усіма державами та ін.

Біженцям повинна забезпечуватись вся сукупність економічних і соціальних прав. Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод закріпила особливий механізм захисту. Головним органом, який забезпечує дотримання зобов'язань, взятих на себе державами-учасницями Конвенції, є Європейський суд з прав людини. Біженці, як й інші фізичні особи, що перебувають під юрисдикцією держав, що підписали Конвенцію, отримали право звертатися до Суду із заявами про порушення зазначених у Конвенції прав.

Список використаної літератури:

-
1. Ануфриева Л. П., Бекашев К. А., Бекашев Д. К. Международное публичное право. – М.: Проспект, 2007. – 608 с.
 2. Гай С. Хилл. Статус беженца в международном праве. – М., 2006. – 647 с.
 3. Конвенция ООН 1951 года о статусе беженцев и Протокол 1967 года о статусе беженцев // Действующее международное право. В 3-х томах / Сост. Ю.М. Колосов и Э.С. Кривчикова. Том 1.–М.: Изд-во Московского независимого института международного права, 1996. – с. 283–302.
 4. Международное право / Под ред. Г. В. Игнатенко. – М.: Высшая школа, 1995. – 399 с.
 5. Міжнародне право: Навч. посібник. За ред.. М. В. Буроменського. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 336 с.
 6. Міжнародне приватне право. Курс лекцій. – К.: Атіка, 2009.–215с.
 7. Пожидаєва М. В. Права біженців і заборона дискримінації у сучасному міжнародному праві // Міжнародне публічне і приватне право. – К., 2005. – № 4.
 8. Правовая регламентация статуса беженцев и лиц, ищущих убежище / Под общ. ред. М. Ю. Черкеса. – Одесса: Латстар, 2002. – 164 с.

Науковий керівник: доц. Котляр О.І